

**Маргарита Николова** (България, Видин)

**СТАРИННИ ТОПОНИМИ ОТ ВИДИНСКО:  
КОТИГА И ГЪМЗОВО**

**1. ТОПОНИМЪТ КОТИГА**

Местността *Котига* се намира в землището на с. Градец, Видинско (12 км от гр. Видин), на 2.5–3 км ЮЗ от селото. Тя представлява продълговато било с полегати склонове, където се намирили лозята на собственици от селото и от гр. Видин. Характерна особеност на местността е наличието на вода на малка дълбочина и минаваща подземна река, във връзка с която в миналото собствениците на лозята си правели зидани бунари с дълбочина до 2 м, които се пълнели с вода, необходима за пръскане на лозята. В Котига се намира местността *Суревището* или *Суринатия брег*, където е проучено археологически селище от ранната бронзова епоха. В местностите *Рога* (И 5) и *Алботин* (З 6) са локализирани още две селища от тази епоха (Йоцова 1978: 3–13). В района на селото са открити следи от поселения и от други исторически периоди (Тодоров 2008: 138–153).

Името на местността се свързва с името на съществувало в миналото село *Котига*, което е регистрирано в двата известни описа на Видинския санджак от 1454/5 и 1560 г. (Боянич-Лукач 1975: 63, 112). Тази ранна регистрация на селото показва, че то е съществувало със сигурност по време на Бдинското царство през втората половина на XIV в., а твърде вероятно и през предходните столетия.

Като име на река *Котика* (= р. *Свети Петър* или *Молалийска*, приток на р. *Тополовец*), протичаща край местността *Котига*,

името е записано в един съдебен протокол от 1818 г. (Димитров 1972: 188).

Средновековното селищно име *Котига* би могло да бъде обяснено чрез съществителното име *котига*, битуващо в съвременния български език и отбелязано в БЕР II 1979: 675; БЕР III 1986: 157: *кòтига* и *кутìка* 'ръчна количка с едно колело' (Шуменско), *кòтика* също (Силистренско; Русенско; Кривня, Разградско), *котìка* също (Преславско). Думата е пояснена като заемка от румънски, където *cotiga* 'двуколка' е обяснена от Skok като славянска заемка, производна с наст. *-iga* от основа *kot-* в *kotati* 'въртя, търкалям'.

В РБР 1962: 266 са представени два варианта на думата: *cotigă* и *cotiugă* 1. ниска каруца; 2. продължена кола за товарене на дърва; и производни *cotigare* и *cotiugare* 'ниска и дълга кола'; *cotigar* 'гальотаджия, каруцарин'.

И. Хубшмид посочва разпространението на рум. *cotiga* в района на Брашов и привежда допълнителни значения – 'колеса плуга или колесный плуг' и късната производна дума *cotiugă* 'вручную водимая или толкаемая двухколесная тележка'. Той смята, че укр. *котига* 'маленькая тележка, в которой пастухи овец перевозили своё имущество' е заемка от румънски език. В молд. (Марджиня) *sătigă* 'телега' *ă* в първата сричка според него е „довольно раннее”. Според И. Хубшмид рум. *cotiga* не може да има славянски произход, а произлиза от езика субстрат (Хубшмид 1990: 33, 39, 44, 45).

В руски език са запазени два графични варианта на думата, които разширяват нейното значение: 1. *катыга* 'крытая повозка на двух или четырех колесах; арба' (Новорос. 1861) и 2. *котыга* 'воз с провизией для пастуха' (Новорос. 1861)(Словарь 1979: 117). В Речника на руските народни говори гнездото с основа *кат-* съдържа много съществителни имена, обозначаващи 'колело, -а', 'коловоз', предмети с кръгла или обла форма, с които се извършва действието въртене, търкаляне или са направени чрез търкаляне (гатанка: У *ка̀та* чети́ре борма́та = у теле́ги чети́ре ко́леса, т. е. *ка̀т* = теле́га; *ка̀т* 'колесный или санный след, колея'; *ка̀ты* 'жернова на маслобойке'; *ка̀тига* 'орудие для выколачивания белья при стирке'; *ка̀тило* 'обруч'; *ка̀то́к* 'колесо', 'круглый валик',

‘колесный плуг’; *каткѹ* ‘телега’, ‘кола’, ‘глухие колеса’, ‘кружки из толстых досок’ и мн. др.), гл. *катать* ‘возя, перевозим нечто’, ‘търкалям, въртя’ и т. н. (Словарь 1977: 119–137; Даль II 1981: 96–97).

В другите славянски езици са застъпени формите с основа \**kot-*: стчеш. *katiti* ‘катить (за предмет)’, пол. (диал.) *cocić się* ‘катиться’, укр. *катити* ‘катать, катить’, блр. (диал.) *каціць*, словен. *katáti*, *kotalíti*, чеш. *katáletí*, *kotalina*, *kotouletí*, *kotoulka* ‘кольцо, колечко, шайба на веретене’; *kotouć* ‘диск, ролик, вал’; хърв. босн. *kótāč*, словен. *kotáča* ‘связанные через поперечную перекладину дерева, чтобы перекачивать по ним груз’, словен. *kotúr* ‘круглый диск, колесо’, срб.-хърв. *kōiūr* ‘диск, ролик, волчок (пумпал), колесо у повозки’, срб.-хърв. *kotúrati* ‘вращать, переворачивать, катить, кружить’ и др. (Хубшмид 1990: 44, 45).

В румънски език съществуват именни и глаголни форми, които най-общо означават кръгови обекти и въртеливи движения: *cot* ‘завой, кривул, коляно (техн.), ъгъл, извъртане (прен.)’; *cotèi* (диал.) ‘завой’; *cotelèsc* ‘криволича’; *cotèsc (a coti)* ‘криволича, лъка-туша (за река), правя завой, завивам’ и др. (РБР 1962: 265, 266). Според И. Хубшмид рум. *coteli (a coti)* ‘вращать, поворачивать’, може да има славянски произход (Хубшмид 1990: 45).

В български език се пазят именни и глаголни форми с основа *кат-*: *катур* ‘място, дето се преобръщат кола; преврат’; ‘място, дето нещо се /пре/търкува, /пре/обръща’ и производният от *катур* глагол *катуря/м/* ‘бутам нещо изправено да падне; повалям, преобръщам’ (Георгиев 1985: 219, 220) и с основа *кот-*: *кòтя(се)* ‘раждам (за някои животни)’ и нейните производни; предимно с преносно значение – *кòткам* ‘предразполагам някого към себе си; забавлявам, залисвам’ от незасвидетелствания глагол \**кòтя* или \**кòтам* (чиито производни са глаголите *котарим* ‘примамвам, отнасям се дружески с някого’, *которя*, *которкам* ‘залисвам, бавя дете’), *котена* ‘непочтена (за мома)’, *кòча*, *кòчим* ‘галя, глезя’, *кòтка* ‘току-що вързал на стеблото царевичен плод; неоронен царевичен кочан’. Въз основа на тези форми и вероятните български заемки в алб. *kotkë* ‘бучка, грудка, топка’, арум. *cotcǎ* ‘макара’, тур.

(диал.) *kota* ‘макара’ и *kotor* ‘царевичен кочан’, които са запазили по-стари значения, М. Рачева възстановява девербатив *\*кот* (пра-слав. *\*kǫtъ*) от гл. основа *\*kǫt-* ‘въртя, търкалям’ с най-общо значение ‘предмет, който възниква в резултат на въртене, търкаляне’, вторично ‘предмет с обла форма’ или ‘намотка’ (Рачева 1980: 257–261).

Към това гнездо се отнасят според нас и думите *котелач* (*Пошло на котелач* = ‘тръгнало на колело’), *котелник*, *котел*, *куталец*, *кутлец* ‘клуб, примка на нищелки’, *катица* ‘орех, обелен, очистен от зелената кора’ (Геров II 1976: 174, 354).

Търсейки обяснение на „необясненото“ „голямо славянско-румънско етимологично гнездо на доиндоевропейското *\*kot-* ‘вращать, крутить’”, И. Хубшмид отнася към него и осет. *xatun-* ‘катить’, *xatun-* ‘оборачивать, заворачивать, поворачиваться (прен.), двигаться, кружиться’ с гл. основа *\*k/h/at-*: „В основе его лежит глагольная основа *\*k/h/at-* без соответствий в других иранских языках. Иран. *a* могло образоваться из *o*. Применительно к славянским формам может идти речь об иранском субстрате. Они могли быть восприняты частично из *\*kat-* > слав. *\*kot-*, частично в результате перехода и.-е. *a* > слав. *o*, так что *a* сохранилось, как в случае с русск. *катить*. Тогда молд. *cătigă* имеет иранское происхождение... Славянские формы с **o** могут тогда объясняться из общего доиндоевропейского субстрата, где *\*kot-* регулярно развилось в иранском в *\*k/h/at-*. В пользу этой гипотезы говорит необычный, непродуктивный в румынском языке суф. **-iga**, который не имеет славянской основы... и славянские формы на **-ur** (где **-ur** не является продуктивным славянским суффиксом)”. (Хубшмид 1990: 45).

От анализа на И. Хубшмид може да се направи изводът, че и двете форми – **котига** и **катига**, в български, румънски, молдавски, украински и руски имат ираноезичен произход и биха могли да се свържат с аланите, чиито потомци са днешните осетинци, или с друг ираноезичен народ, чийто език е изчезнал. Известна е близостта на древните българи и аланите в района на Кавказ и Северното Причерноморие, както и присъствието на ираноезичен етни-

чески компонент в състава на средновековните българи (Рашев 2005: 27). За думата **cotigă** в съвременния румънски език може да се каже, че е наследена от говорения славянобългарски език на територията на Отвъддунавска България отпреди нейното основаване в края на VII в. докъм XVII в., когато след XIII в. постепенно е изместен от влашкия език в говоримия, административния, писмения и църковнославянския език (Добрев 2008: 9–100).

Селищното име **Котига**, запазено като име на местността **Котига** в землището на село Градец, Видинско, би могло да се свърже и с езика на сарматите – средновековно ираноезично население в състава на хуните, отседнало на юг от р. Дунав в началото и средата на V в. н. е. край Кастремартис (дн. гр. Кула) и при реките Вит и Искър и Алмус в Северозападна България (Тъпкова-Заимова 1966: 52; Митова-Джонова 1989: 54, 55). Териториалното разпространение на думата **котига** в Северозападна България, Североизточна България, Североизточна Румъния (Брашов), Молдова, Украйна, Русия (Новорос.) очертава ареал, който са обитавали скити, сармати и древни българи. Въз основа на археологически данни – могилни некрополи с погребения с оцветени с червена охра скелети из Шуменско, Белослатинско и Старозагорско, датирани през XIV и XII в. пр. н. е., Вл. Георгиев посочва придвижване на ирански племена – главно скити, в североизточната част на Балканския полуостров. В древността днешна Добруджа се е наричала Мала Скития, а „придвижването на ирански племена на запад е добре познато от древната история на Дакия” (Георгиев 1977: 266). Значението на рус. **катыга** ‘покрита кола с две или четири колела’ я свързва с подвижен (номадски) начин на живот и миграции на население.

Думата **котига** не е запазена в говора на местното население. Вероятно отдавна е престанала да се употребява и поради това нейното значение е неизвестно. От посочените случаи на употребата ѝ се вижда, че освен значението на превозно средство ‘талига, кола с едно, две или четири колела’ тя е запазила и първичното значение ‘колело, колела’ в рум. **cotigă** ‘колела (на плуга)’ и ‘ко-

лесен плуг', 'двуколка'; бълг. **кòтига, котѝка** ('ръчна количка с едно колело'). Аналогични са руските примери: **кат** 'колесный след, колея' и 'повозка' ('кола, талига'); **катòк** 'колесо' и 'колесный плуг'; **каткѝ** 'глухие колеса', 'кружки из толстых досок' и 'телега'. От глаголното значение 'въртя, обръщам, завивам, отвивам' разширяването на значението от 'колело' към 'кола' може да се види и от следните старинни примери: ие. **\*kuel-** в слав. **kolo** 'колело', **kola** (мн.ч.) от формата за дв. ч. **\*kuolō** > ст. ирл. **cul** 'кола'; ие. **\*ret-/rot-** – в лит. **rātai** 'колела, кола', лат. **rota**; ие. **\*uer-t-**, стинд. **vártati** 'въртя (колело)', митани (от арийски) **-uartanna** 'кръг, кръгла площадка за тренинг на коне', согд. **vrtn** 'голяма дълга кола' и осет. **waerdon** 'двухколесная повозка'. Във всички тези съответствия се разкрива свързващото звено 'колело' (Хубшмид 1990: 44).

Ако допуснем, че думата **котѝга** е имала значения 'колело, колела' и 'кола', когато е била назована някаква особеност на ландшафта, ние бихме намерили отговора в едно предание на местните жители. В землището на селото и в самото село има доста зидани с камък бунари, чешми, кладенчета и извори с обикновена и минерална вода. В местността **Котѝга** на около 200–300 м на изток от проученото селище от ранната бронзова епоха се намират останки от друго по-късно селище (непроучено и недатирано) с по-фина тъмносива керамика и пещи за добиване на метал. До това селище в източния му край се намира т. нар. *Стария Латински кладенец*, който сега е затрупан, но местните хора знаят, че е бил зидан от камък и в него се е слизало по каменни стъпала, според една информация – виещи се като спирала. Това описание на мистичния кладенец твърде много наподобява култовия подземен кладенец от с. Гърло, Брезнишко, от късната бронзова епоха – XIV–XIII в. пр. н. е., изграден от имигранти западносемитски яхвисти политеисти от клона на шардените или сардите през ранния период на тяхната миграция и посветен на техния стар месопотамски бог на подземния океан Енки. По своята кръгова архитектура той се свързва с праисторическите неолитни и енеолитни селища Българчево и Тополчани в долината на р.

Струма, с т. нар. *свещени кладенци* в Сардиния, на Кримския полуостров (при Пантикапей) и др. (Митова-Джонова 2000: 19–27). Този миграционен път явно е продължил на север и *Старият Латински кладенец* в **Котига** би могъл да е доказателство за това. А изобилието на подземни води и подземната река в тази местност, разположена и между две реки (*Св. Петър* и *Тополовец*), са били достатъчно основание да бъде изграден и тук подземният кръгов храм на бог Енки. С това население вероятно са свързани и пещите за топене на метал, защото то се е занимавало с производство и търговия с метални произведения (Митова-Джонова 2000: 21). Кръговата форма и спираловидно виещите се към дъното на кладенеца каменни стъпала на това необичайно подземно съоръжение вероятно силно са впечатлили поредните – средновековните, имигранти, които са го назовали с дума от техния език, означаваща ‘колело, кръг, въртене’, каквито значения има осет. **xatyn-** ‘въртя, увивам, въртя се, вия се’ – \***Котига**.

Следите от много поселения и многобройните находки от различни епохи в землището на с. Градец документират непрекъснат поселищен живот през вековете, в резултат на който се е съхранил в паметта на поколенията топонимът **Котига**, обозначаващ някога необикновения кладенец с каменни стъпала, а впоследствие – местността, в която се намира. Самият той е бил именуван „Стария Латински кладенец” (когато е било забравено значението на думата **котига**), за да се подчертае неговата старинност пред другия, „по-новия” в сравнение с него *Латински кладенец* в друга местност. Според народните представи определението „латински”, „от латинско време” означава ‘нещо много старо’.

Трябва да добавим, че в старобългарски език е известна още една дума, омоним на **котига**. Това е стб. **котыга** ‘риза, долна дреха’ (Грамматика 1993: 180), „...овѣчѣна въ котыгѣ лѣнѣнѣ” (Цейтлин 1986: 29). В руски език думата е регистрирана в два варианта: **котыга** ‘верхняя одежда типа хитона. XII–XIII в., XV в.’ и **котуга**, също като **котыга**, с пример „котугу пѣстру” (СловарьРЯ 1980: 386). М. Фасмер посочва **котыга** ‘рубаха, хитон, риза’ само като руско-църковнославянска, ст. слав. **котыга**, сrb.-хърв. **кòтига**, чак. **котѣга** като заемка от ср.-лат. **cotuca** от **cotta** ‘tunica clericis pro-

ргѣа' и отхвърля сближаването с **котѣ** и **катѣтъ** (Фасмер II 1986: 354).

В заключение бихме могли да кажем, че топонимът **Котѣга** с основа **кот-** 'колело' и суфикс **-ига** освен разширеното значение 'кола (превозно средство с едно, две или четири колела)' в една ранна епоха би могъл да пази и първичното значение 'колело' и да обозначава и обекти с подобна форма.

## 2. СЕЛИЩНОТО ИМЕ **ГЪМЗОВО**

Село Гъмзово се намира на 18 км западно от гр. Видин на шосето Видин – Брегово.

Селото е включено в данъчния регистър на Видинския санджак от 1454/1455 г. като хас на видинския санджакбей. Записано е с име *Гъмзова*, с 30 домакинства и 5 неженени, даващо приход 8 505 акчета (Боянич-Лукач 1975: 57). В регистъра от 1560 г. село *Гъмзова* е хас на султана с данък 50 000 акчета (Боянич-Лукач 1975: 112). Информацията от данъчните регистри говори за едно голямо село от времето на българското средновековие в Бдинското царство и първите векове на османското владичество.

Гъмзово е разположено върху югозападния склон на Гъмзовския баир и равнинен терен, от който на запад се простира обширна низина. От брега над селото извира рекичката Видровец (в местния влашки говор – *Видровѣци*), която се спуска надолу към селото, минава през него и от местността Ревеник продължава в западна посока с име Елещѣу (от рум. *eleştèu* 'изкуствено рибно езеро, рибник' – РБР 1962: 377), прекосява низината и се влива в р. Тимок при гр. Брегово. По течението на реката има множество извори, тресавища и блата. В дъждовни години изворите протичали буйно и наводнявали обработваеми земи. Според едно предание те били затворени с девет хамбара вълна.

Селото и неговото землище са богати на водни източници. Високите подпочвени води са благоприятствали изграждането в самото село на много обществени бунари (13 броя) и чешми при изворите (6 броя) отделно от бунарите и чешмите в личните дворове.



На 1.5 км югозападно от селото има извор и чешма, чиято течаща вода издава специфичен шум, поради който тя е наречена *Фъслия* – от рум. *fîsiit* ‘шумене, шумолене, шушнене’ (РБР 1962: 420).

Като най-характерна природо-хидрографска особеност на село Гъмзово и землището му се оказват многото извори, тресавища и блата.

Името на село *Гъмзово* може да се свърже със стб. глагол **гъмгъзати** ‘пълзя, лазя’, диал. *гъмзѧ* ‘вървя полека, кретам’, ‘движи се’ и *гъмжѧ* ‘движи се разбъркано и с шум, пълпя’. Според Вл. Георгиев стб. **гъмгъзати** ‘пълзя, лазя’ е лексикална контаминация от стб. \***гъмгъ** (> рус. *гом* ‘шум’) + **пльзати** ‘пълзя’ (Георгиев 1985: 203). В БЕР 1971: *гъмжѧ* ‘(за много хора или животни) движа се разбъркано и шумно’; с паралели в славянските езици, от праслав. \**гѣтъза* (БЕР 1971: 301).

В РБЕ 1981 гл. *гъмжѧ* означава ‘за множество живи същества – движа се безредно, обикновено в ограничено място като произвеждам сравнително неголям шум; намирам се в голямо количество’. М. Москов свързва произхода на думата *гъмза* ‘сорт грозде и вино’ в звуково и семантично отношение с глаголите *гъмзам*, *гъмзѧ*, *гъмжѧ*, като разкрива значение ‘вря, кипя, ферментирам чрез пенене – за грозде, вино’. Той прави извода, че ‘за гъмзата като сорт грозде (при ферментирането) и за гъмзата като вид вино (при наливането) е характерна тъкмо тази визуална представа за „гъмзене, гъмжене” в усилен вид (при сравнение с други сортове грозде и видове вина)’ (Москов 1989: 138–140). Н. Геров изяснява значението на *гъмжѧ* чрез *вря*, *клопотя*, *пълпя*, *сбликам*, а едно от значенията на *вря* е ‘извирам’ (Героу I 1975: 262–263). Както посочва М. Москов, глаголите *гъмзѧ*, *гъмжа* и *вря* са синоними (Москов 1989: 139). Производни на *вря* ‘(за течност) кипя’ са *врелѧ* ‘буен извор’, *вир*, *извирам* ‘(за извор, вода) излизам от земята’, *извор*, с паралели в славянските и балтийските езици (БЕР 1971: 193).

Налага се изводът, че в основата на селищното име Гъмзово лежи същата основа като в глаголите *гъмзѧ*, *гъмжѧ*, стб. **гъмгъзати**

от праслав. \**gъmъza* и означава множеството извори в низината покрай реката и в землището на селото. Водата на изворите в равнината блика от земята, наподобявайки вода, която ври и издава лек шум. Поради липса на наклон тя тече бавно, пълзи, пълпи, разливайки се и образувайки мочури, блата и тресавища. Територията на селото и низината на запад от него наистина гъмжи, ври от многото извори, тресавища, мочури, бунари, чешми и реките Елещиу и Видровъц, чието име също означава 'извор' (срв: *видра* 'малък бистър извор' – Тетевен, *Видра* – езеро при Гулянци, Никополско, *Видрите* – извори при Тетевен, МИ *Видрица* – Брезнишко, *Видренец* – остров в Преспанското езеро – от \**видра* 'вода') (БЕР 1971: 144).

Аналогично селищно име има и в околността на гр. Зайчар, Сърбия – село *Гамзиград*. С това име се наричат и намиращите се наблизо останки от римски дворец, свързан с император Галерий Максимиан (292–311 г.), построен от него в чест на майка му Ромула и наречен на нейното име Ромулиана (Лаловић 1983: 94–98).

И село Гамзиград изобилства с извори, включително и минерални. Според описание от 1931 г. село Гамзиград „лежи на десния бряг на Кривовирски Тимок или Црна Река. Къщите са на тясна равнина, през която протича един безименен поток. В селото се пие бунарска вода, в околността са изворите, от които най-известни са: Баба Йонин поток, Страхин Поток, Поток и т. н. Тази година (1931) селото се сдобило с три чешми от извора Страхин Поток... Селото е получило името си от близкия град Гамзиград, който се намира в непосредствена близост до селото” (Црна Река 1975: 48–49).

М. Миличевич в 1876 г. описва изворите на лековитата минерална вода на Гамзиград – баньница (баница = баня), която се намира „...на 2 часа западно от Зайчар до самия Църни Тимок, от едната и другата страна. Едното врело е в пясъка, а другото избива от пукнат камък и е много по-силно от първото. Температурата е 30°–31°. Народът на тълпи идва при тази вода да се лекува. Смята се, че тази вода помага при рани и очебол” (Миличевић 1876: 875).

Интересен е начинът, по който хората са ползвали лековитите извори при Гамзиград: „Първите къпания са се извършвали в импровизирани басейни, които болните и членовете на техните семейства сами са изкопавали. От околната речна вода тези басейни са ограждани с кал и камъни, а върху тях са поставяни клони с листа, които що-годе скривали къпещите се от очите на минувачите” (Павле 1974: 179–222).

От топлите минерални извори вероятно е бил отопляван и дворецът Ромулиана и са се пълнели басейните в баните му.

Името на императорския дворец е било отдавна забравено, а заселилите се в тези земи славяни му дали името Гъмзиград поради близките топли минерални извори, които бликат, врят, гъмжат почти в самата река Тимок. Славянското присъствие на това място се документира от археологически материали от VI–VII в., от некрополи от VII–IX в. при Боровац, Врбица, Чоконяр, Мариновац, Николичево и Шипиково, както и находките от IX – XIII в. от Рготина и в самия Зайчар (Лаловић 1978: 16–17).

Името *Гъмзиград* е композит от *гъмзи*, глагол в повелителна форма + същ. име *град*, срв. топонимите *Палилула*, *Деривол*, *Пуциколия*, *Стърчицрак* и др.

Гъмзиград се намира в българската етническа и езикова територия до 1833 г., когато този край е присъединен към Сърбия. Под влияние на сръбския език, в който липсва звукът Ъ, и глагола *gàмизати* ‘лазя, пълзя, пъпля’ (СБР 2004: 54) името е променено в *Гамзиград*.

Думата *gîmza* ‘грозде гъмза’ е българска заемка в румънски език, отбелязана като такава в по-стари румънски тълковни речници (Москов 1989: 139).

Селищните имена *Гъмзово* и *Гъмзиград* и съществителното име *гъмза* ‘сорт грозде и вид вино’ образуват едно семантично гнездо, което разкрива специализирано значение, обозначаващо специфично движение на течности – изворна вода и ферментиращо вино, в праславянското отглаголно съществително *\*гъмъза* и глаголите *\*гъмъзати*, *\*гъмъzeti* и *\*гъмъziti* (за последните вж. у Москов 1989: 140).

#### ЛИТЕРАТУРА

- БЕР 1979:** *Български етимологичен речник*. Т. 2. С., 1979.
- БЕР III 1986:** *Български етимологичен речник*. Т. 3. С., 1986.
- Боянич-Лукач 1975:** Д. Боянич-Лукач, *Видин и Видинският санджак през 15–16 век*. С., 1975.
- Георгиев 1977:** Вл. Георгиев, *Траките и техният език*. С., 1977.
- Георгиев 1985:** Вл. Георгиев, *Проблеми на българския език*. С., 1985.
- Геров 1975:** Н. Геров, *Речник на българския език*. Т. I. С., 1975.
- Геров 1976:** Н. Геров, *Речник на българския език*. Т. 2. С., 1976, 174, 354.
- Грамматика 1993:** *Грамматика на старобългарския език*. С., 1993.
- Даль 1981:** Вл. Даль, *Толковъий словарь живого великорусского языка*. Т. II. М., 1981.
- Димитров 1972:** С. Димитров, *Въстанието от 1850 година в България*. С., 1972.
- Добрев 2008:** П. Добрев, *Кратка периодизация на етапите от развитие и влияние на българската цивилизация отвъд Дунава*. – В: *Българската държавност на север от Дунав като политически и културен феномен*. С., 2008, 96–100.
- Йоцова 1978:** А. Йоцова, *Новооткрити селища от ранната бронзова епоха във Видински окръг*. – *Известия на музеите в Северозападна България*. Т. 2. 1978, 3–13.
- Лаловић 1978:** А. Лаловић, *Праисторија, антички период и средни век*. – В: *Зајечар и околина*. Гласник Етнографског музеја, 42. Београд, 1978, 13–22.
- Лаловић 1983:** А. Лаловић, *Гамзиград – касноантични царски дворац*. – *Развитак*, 1983, бр. 4–5, 94–98.
- Миличевић 1876:** М. Миличевић, *Кнежевина Србија*. У Београду, 1876.
- Москов 1989:** М. Москов. *Към Българския етимологичен речник*. 1. Произход на думата гъмза. – *Български език*, 1989, кн. 2, 138–140.

**Павле 1974:** Павле Л. Лъубинович. *Занатство, трговина, угостителство и туризам.* – В: Зајечар и околина. Бор, 1974, 179–222.

**Митова-Джонова 1989:** Д. Митова-Джонова, *Общонародното и регионалното в културно-историческото развитие на Дунавската равнина.* С., 1989.

**Митова-Джонова 2000:** Д. Митова-Джонова, *Миграции и прозелитизъм.* – В: Българи и евреи. С., 2000, 15–66.

**Рачева 1980:** М. Рачева, *Застъпници на праславянската глаголна основа \*КЃТ- ‘въртя, търкалям, преобръщам; хвърлям, мятам’ в българския език.* – В: В чест на академик Владимир Георгиев. Езиковедски проучвания. С. 1980, 257–261.

**Рашев 2005:** Р. Рашев, *Прабългарите през V–VII в.* С., 2005.

**РБЕ 1981:** *Речник на българския език*, Т. III. С., 1981.

**РБР 1962:** *Румънско-български речник.* С., 1962.

**СБР 2004:** *Сръбско-български речник.* С., 2004.

**Словарь 1977:** *Словарь русских народных говоров.* Вып. 13. Л., 1977.

**Словарь 1979:** *Словарь русских народных говоров.* Вып. 15. Л., 1979.

**Словарь 1980:** *Словарь русских народных говоров.* Вып. 16. Л., 1980.

**СловарьРЯ 1980:** *Словарь русского языка XI–XVII в.* Вып. 7. М., 1980.

**Тодоров 2008:** В. Тодоров, *Антики на с. Градец.* Видин, 2008.

**Тъпкова-Займова 1966:** В. Тъпкова-Займова, *Нашествия и етнически промени на Балканите.* С., 1966.

**Фасмер 1986:** М. Фасмер, *Этимологический словарь русского языка.* Т. II. М., 1986.

**Хубшмид 1990:** И. Хубшмид, *Два румынско-славянско-тюркских этимологических гнезда и названия повозок в алтайских языках.* – Вопросы языкознания, 1990, № 6, 31–59.

**Цейтлин 1986:** Р. Цейтлин, *Лексика древнеболгарских рукописей X–XI в.* С., 1986.

**Црна Река 1975:** *Црна Река.* Антропогеографска граѓа из заоставштине Маринка Станојевића. Зајчар. 1975.